

նետուած փրփուրին պէս, փերտին յարգաբերութեամբ զստեմ Պանդուխտի նեմին մէջ» «կարգ չպիտի դնեմ ի նմա, և ո՛չ իսկ արուեստ» (էջ 35): Եւ ահա թուրքերէն բառերու խումբ մը — համալ (յաճախ գործածուած), զուրպան, քէնէս, սելանի, խամ, խամուէ, քալմալը Եօզուր, մանի, հայնի: Անշուշտ, շատ անգամ ստիպուած կը գործածէ այս բառերը՝ երբ պանդուխտներուն լեզուովը կը խօսի: զանոնք խօսեցնել կուտայ, և անոնց երգերէն սիրուն քառերակներ կը դնէ իր նամակներուն մէջ: Ունի գաւառական բառեր ալ, զոր օր. ոքոմանի (= որոճայու բան = մտածուած), քոքիլի (հերիսայ), հայնի:

Ռ. Զարգարեանի հատորը ունի բանաստեղծական ու նկարագրական գոհար էջեր, մինչ շրանցի այս հատորին նիւթն է ցոմսկներ պանդուխտներու կեանքն, և քանի մը փրփուրներ:

Միջոն կրօնեան ծնած է 1859-ին, Բալուի Հաւառ գիւղը. զեռ 11 տարեկան՝ Պոլիս կուգայ իրբու պանդուխտ, սակայն բախտ կ'ուենեայ յաճախելու Սկիւտարի ձեմարանը՝ զասընկեր ունենալով Միհրան Դուրեանը (Մեծանուն Դուրեան Պատրիարքը): Ապա կ'աշակերտի ժամանակին ծանօթ հայկական խաչատուր Միսաքեանի: 1878 էն սկսեալ ուսուցչական ասպարէզ կը մտնէ: 1915 ի մեծ եղեռնին է որ կը ձերբակալուի և Այաշի բանտը կ'աքորուի. եւ երկար տանջանքներէ փրկ՝ կը նահատակուի իր գրագէտ բնկերներուն հետ՝ 56 տարեկան հասակին:

Իր գրական աշխատանքը կը սկսի հրապարակագրութեամբ, կը գրէ ժամանակին կարեւոր թերթներուն, ինչպէս Հայրենիք, Երկազուն, Արեւելիք, Ծաղկամբ, Սուրմանգակ, Մեակ, Ազատամարտ, Մալիսի, «Հայ Գրականութիւն»-ի, Ոսանի, Ծանրի, և այլն, Լրանդ, Ծառաղ, Ծանր, Աւօ ծածկանուններով: Ա. Արփիարեանի թելադրութեամբ է որ նամակի ձեռք կը նկարագրէ Պոլիս եկած գաւառացի պանդուխտներուն խեղճ կեանքը, կորովի և յուզիչ շնչով մը՝ նըպատակ ունենալով չազգային ջողերու ուշադրութիւնը հրաւիրել անոնց վրայ, որոնք իրենց հայրենի օճախը լքելով՝ Պոլիս կը լեցուէին և կը չիւսէին կ'աշխատի համոզել ազգին մեծերը՝ որպէսզի զարման մը խորհին, և օգնեն անոնց իրենց հայրենիքին մէջ մնալու, որ Պոլիս չգան ու տառապանքէն չիւսէին:

Հետաքրքրական է յիշել՝ թէ շրանդ նախապէս յամառ գրարարեան մըն էր, և երբ 1905-ին, Դուրեան Սրբազան Ն. Ենորհալիի կրօնական երգերը աշխարհաբար ոտանաւորի կը փրծէր՝ շրանդ գրական երկար պայքար մ'ուսնեցաւ անոր հետ, Պոստալի և Թիւրքալի ի խօսքով ի խօսքով: Կ'արմէ յիշել նաև պանդուխտի մը հետաքրքրական նամակի սկսուածքը. «Քրիստոսի ծառայ Ակօնն շատ բարե . . . ինչ» (էջ 31):

Շրանդ զեռ բաղմամբ յօգուածներ ունի փերթիշեալ թերթներուն մէջ, որոնք, անշուշտ, ուրիշ հատոր մը պիտի կազմեն:

Մ. Կրօնեան շատ ծանօթ է նոր սերունդին. իրմէ լոյս տեսած են միայն Գրարք Լեզալ

գաւաղիւրքը, Մեքուպ Եւ Սահակ՝ հայ գրերու պատմութիւն մը, և թարգմանութիւն մը 1915-ին, երբ կը ձերբակալուի, իր տունը կը խուսարկուի և ձեռագրերնէր կ'այրուին ստիպանութեան կողմէ. անշուշտ մաս մը միայն կ'ազատի, և այն ալ պակասաւոր, միայն Ռընանի Յիսուսի կեանքը գործին թարգմանութիւնը լրիւ մնացած է (անտպ):

Ա. Արփիարեան շրանդը կը կոչէ «Դառնացած սրտի բանաստեղծ»։ արդարեւ, անոր գրականութիւնը կը ձգտի նկարել պանդուխտներու ներքին տառապանքը և շուշնիլ զարմանը: Ան գրականութեան համար չի գրեր, այլ՝ տառապանքի մէջ եղող կեանքերու և հոգիներու փրկութեան համար: Ան իր արժանաւոր տեղը կը բռնայ գրաւել մեր տոհմային գրականութեան մէջ:

ՍՈՒՆ ԳՐԳ.

ՓՇՐԱՆԳՆԵՐ ԶՈՒՂԱՀԱՅ ԵՒ ՀՆԳՒՆԱՀԱՅ ԲԱՆԵԱՀԻԹԱԿԻՆԻՍ (սաղեւ Եւ Ժողովրդական երգեր). 17-18րդ դար: Գրեց՝ Արամ Երեմիան: Ազգ. Մատենադարան, քիւ ձեռք., Վիեննա, Մխիթարեան Տպարան. երես 80. զին՝ 1 մետր:

Արամ Երեմիան 1916-21-ին Սպահանի 42 հայաբնակ գիւղեր այցելելուն առիթով գովելի եռուստով մը հաւաքած ու երեք ընդհանուր բաժանումներով զատաւորած (Սիրոյ երգեր, Հաւաքանքներ երգեր և Միւս խորհրդական, գովական, նկարագրական) երգեր: Ան մամուլին յանձնած է իր «Փշրանքներ» կոչած ժողովրդային բանահիւսութեան նմուշները, որոնք թերեւ օր մը կորսուէին եթէ պակսէր իր հոգածութիւնը:

Գործին սկիզբը Ա. Ե. ի կողմէ կայ համառօտ այլ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մը Զուրահայ և Հնդկահայ գաղութներու ծագման, անոնց յառաջդիմութեան սատար հանդիսացող ազգայններուն, այսինքն՝ զպրոցին, մամուլին, ընկերութեանց, տեղական աշուղներուն, և լոյս տեսնող երգերուն շուրջ:

Անոնց մէջ բնաւ պէտք չէ փնտել Գողթան երգեր կոչուած ու իրը հին հայ հագներգութեան օրինակ ծառայող մեր գաւառական նմուշներուն խորքն ու շնորհքը. վասնզի մարդ ո՛րքան կարգալիկ պակսէ Ժողովուրդին տեղագործած հատուածները, միջքան աւելի կը համոզուի երջանկայիշատակ Դուրեան պատրիարքի սա տեսութեան թէ՛ այդ պատառիկները գիրով մեզի փոխանցող մատենագիրը իր հոգին ու արուեստին համապատասխան խորք և գաղափարութիւն տուած ըլլալու է անոնց:

ՔՇՐԱՆԳՆԵՐ կազմող ինչ ինչ տաղերու մէջ զգացումներ արտայայտող գեղեցիկ նմանութիւններ և բացատրութիւններ կան տեղ տեղ: Հատարակիչը իր ուսումնասիրութեան ընթացքին անոնց լաւագոյններուն մէջ բերումներովը անդրադարձած է անոնց արժէքներուն, և բոստարմանայն բրած է իր գնահատանքները այդպիսիներէն խրաքանչիւրի մասին. և այս՝ յաճախ մատնանշուած օրինակները կանխող ծանօթութիւններուն զուգընթաց:

ԶԳՈՒ ՎԱՐՂԱԳԵՏ